

СТАНДАРТИЗАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ БАНКІВ ЯК ПОТУЖНИЙ АНАЛІТИЧНИЙ РЕСУРС

*Ю. К. Семениченко,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку в кредитних
і бюджетних установах та економічного аналізу,
ДВНЗ "Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана"*

Анотація. В статті обґрунтовано необхідність переходу українських банків на інтегровану звітність, яка складається з єдиного звіту банку, що здійснює діяльність в умовах стійкого розвитку, або з єдиного звіту банку, який здійснює діяльність в умовах нестабільної внутрішньої економічної ситуації (загрози дефолту). В дослідженні звернена значна увага на поточну ситуацію в банківській системі України, яка включає оцінку статистичних показників банків на сучасному етапі. Також оцінений зарубіжний досвід розроблення стандартів інтегрованої звітності банків та можливості впровадження подібних програм в Україні. В дослідженні вивчаються проблеми і переваги переходу банківської системи на нові стандарти інтегрованої звітності.

Ключові слова: стандартизація, фінансова звітність, банки, національний стандарт.

Аннотация. В статье обоснована необходимость перехода украинских банков на интегрированную отчетность, которая состоит из единого отчета банка, который осуществляет деятельность в условиях устойчивого развития, или из единого отчета банка, который осуществляет деятельность в условиях нестабильной внутренней экономической ситуации (угрозы дефолта). В исследовании значительное внимание обращено на текущую ситуацию в банковской системе Украины, которая включает оценку статистических показателей банков на современном этапе. Также оценен зарубежный опыт разработки стандартов интегрированной отчетности банков и возможности внедрения подобных программ в Украине. В исследовании изучаются проблемы и преимущества перехода банковской системы на новые стандарты интегрированной отчетности.

Ключевые слова. стандартизація, фінансова звітність, банки, національний стандарт.

Summary. In the article soundly necessity of transition of the Ukrainian banks on the integrated reporting, which consists of the unique report of bank, operates activity

in the conditions of steady development, or from the unique report of bank, which operates activity in the conditions of unstable internal economic situation (threats of default). The article marks lack of strategic and systematic approach of reporting to both sustainable development and to generate reports on the activities of banks in unstable (crisis) economic situation. Reporting forms both financial and non-financial consolidated report, are developed independently by each bank depending on the requirements of the owners of the bank or potential investors. And, what is the most important, there is no state regulatory document on creating an integrated reporting. Reporting Forms have no consistency between the requirements of bank managers and other users of information, so there is no single regulatory standard. In research considerable attention of appeal is on a current situation in the banking system of Ukraine, which includes the estimation of statistical indexes of banks on the modern stage. Foreign experience of development of standards of the integrated reporting of banks and possibility of introduction of the similar programs in Ukraine is also valued. In research problems and advantages of transition of the banking system are studied on the new standards of the integrated reporting.

Among the objectives of the research were to classify the types of statements that will be included in the integrated reports; identify and characterize non-financial performance contained in the reports selected for integration; develop integrated form of reports based on the requirements of the Basel Committee and peculiarities of the current situation in the economy of Ukraine; choose methods and means of validation and verification of data support reporting.

Keywords: standardization, financial reporting, banks, national standard.

Вступ. Можливість швидкої і довгострокової співпраці між клієнтами і банками існує при умові прозорості і прогнозованої політики НБУ та банків другого рівня, не можливої без детальної картини банківської системи. Система фінансової звітності банків в Україні, яка була модернізована в 2011 році введенням Постанови № 373 “Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України”, все одно фактично не спроможна відобразити реальний стан кредитно-фінансової системи України.

Постановка проблеми. Економічні світові кризи, у тому числі і 2008-2010 років, економічна внутрішня криза, яка триває в нашій країні на поточний момент внаслідок війни на Донбасі, показують, що недооцінка потенційних банківських ризиків (кредитних, валютних, операційних, а, зараз, і системних), маніпуляції окремих банків з фінансовою звітністю, відсутність оцінки небанківських ризиків в звітах банківських установ призводять до спотворення показників, що характеризують результативність, ефективність і стійкість діяльності банку і банківської системи в цілому. Треба зазначити, що до факторів можливого банкрутства банків добавився такий вид ризиків, як інвестиційний. Потенційні інвестори і інвестори, які вклали грошові кошти в українські банки, виводять свої активи і відмовляються співпрацювати з вітчизняною банківською

системою. Фінансовий світ змінився в процесі глобалізації ринків і обмеженості всіх видів ресурсів, в зв'язку з чим наглядові регулюючі органи вимушені приймати відповідні антикризові заходи, що направлені на збільшення власного капіталу, жорсткі вимоги до якості банківських активів і перегляду підходів до формування звітності. Тому одним із напрямів реформування банківської системи називають новий підхід до формування звітності банків, коли фінансові і нефінансові показники банку об'єднуються в одному інтегрованому звіті, що дає повну, відкриту і етичну з точки зору соціальної відповідальності інформацію для інвесторів, клієнтів, держави [1]. Однак впровадження міжнародних вимог Базеля-3 (стандартів Базельського комітету по банківському нагляду) у вигляді звіту банку в умовах стійкого розвитку економіки не підходить для сучасних українських умов. Робота банківської системи в умовах неоголошеної війни, що посилюється, і тягне за собою повний економічний дефолт, повинна відображатися через показники, що сформувалися і будуть формуватися далі в умовах нестабільної внутрішньої і зовнішньої економічної ситуації.

При постановці проблеми треба зазначити, що зараз відсутній стратегічний і системний підхід як до формування звітності стійкого розвитку, так і до формування звітів щодо діяльності банків в умовах нестабільної (кризової) економічної ситуації. Звітні форми як фінансові, так і зведений нефінансовий звіт, розроблюються кожним банком самостійно в залежності від вимог власників, Правління банку або потенційних інвесторів. І, що саме головне, відсутній державний регулюючий документ щодо формування інтегрованої звітності. Звітні форми не мають узгодженості між вимогами менеджерів банку і інших користувачів інформації, отже відсутній єдиний регулюючий стандарт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями адаптації міжнародних стандартів звітності у вітчизняний досвід діяльності компаній і банківських установ, оцінки та відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій суб'єктів господарювання, їх визнанням і розкриттям у фінансовій звітності згідно з МСФЗ займалися вітчизняні та зарубіжні автори, такі як Ю. Бабаєва, В. Бабіч, Ф. Бутинець, М. Вахрушин, С. Голов, О. Грищенко, Р. Каспін, О. Кузьмінська, В. Костюченко, В. Палій, С. Сагова, Н. Ткаченко, Д. Александер, Х. Грюнінг [2].

Мета дослідження. Загальною метою дослідження можна назвати обґрунтування необхідності переходу українських банків на інтегровану звітність, вивчення проблем і переваг переходу банківської системи України на нові стандарти інтегрованої звітності, розроблення концепції системи інтегрованої звітності банку в умовах стійкого розвитку і нестабільної економічної ситуації.

Кінцевою метою дослідження є розробка двох груп стандартів: групи стандартів побудови єдиного звіту банку в умовах стійкого розвитку економіки та групи стандартів єдиного звіту банку в умовах нестабільної внутрішньої економічної ситуації.

Завдання дослідження. Серед завдань дослідження: класифікація видів звітності, які будуть включатися в інтегровані звіти; визначення і характеристика нефінансових показників, що містяться у звітах, вибраних для інтеграції; розробка форми інтегрованих звітів на базі вимог Базельського комітету й особливостей поточної ситуації в економіці України; вибрати прийоми та засоби валідації і верифікації даних, технічної підтримки складання звітності.

Виклад основного матеріалу. Обґрунтуємо необхідність переходу українських банків на інтегровану звітність, визначимо особливості поточної ситуації в банківській системі України. Треба зазначити, що збитки банківського сектору в 2014 році склали 33,1 млрд. грн. Близько 40% збитків в системі були утворені банками, які класифікуються як неплатоспроможні та в яких здійснюють діяльність введені Фондом гарантування вкладів тимчасової адміністрації. Такі стабільні кілька років тому назад банки класифікуються як проблемні: Брокбізнесбанк, Форумбанк, VAB банк, Імексбанк, Надрабанк, Енергобанк, Дельта банк, банк “Київ”, Український банк реконструкцій і розвитку. З кожним із цих банків автора дослідження зв’язували якійсь відносини – від отримання кредиту, консультацій до використання публічної та внутрішньої банківської інформації для написання аналітичних обзорів, статей в фахові журнали та інших робіт. Тим не менше викликає подив така інформація про їх нестабільний фінансовий стан і погані міжнародні рейтинги. До банків з порушеннями відносять такі відомі банки як банк ВТБ, Райффазен банк Аваль, Правексбанк, Укрсоцбанк, Фінанси і кредит, Укрінбанк тощо.

Як свідчать аналітичні матеріали [3], від’ємний фінансовий результат в банківському секторі був сформований в основному за рахунок значного збільшення обсягів відрахувань до резервів на можливі збитки від операцій. За системою відрахування до резервів зросли у 3,7 разів у порівнянні з 2013 роком та їх частка у загальних витратах збільшилась з 16,7% до 39.3%. Але в той же час не всі банки отримали збитків. Самі чутливі до потрясінь були ті фінансові установи, які проводили ризикову незбалансовану політику або кредитували великомасштабні проекти і зазнали значних втрат від окупації Автономної Республіки Крим та ситуації на сході України. Сьогодні українським банкам офіційно заборонено діяти в Донецькій та Луганській областях, які не знаходяться під контролем української влади.

Банки опинилися в скрутному становищі, коли групи озброєних чоловіків в Макіївці приходять до родин працівників банків, беруть їх у заручники, приводять у офіс і змушують обслуговувати населення, щоб запобігти соціальному вибуху. Банки не можуть вирішити, чи підкоряться бойовикам під загрозою життя і безпеці співробітників, чи слідувати забороні регулятора – Національного банку України.

Введення нових міжнародних вимог Базель-3 в зарубіжних банках і дочірніх структурах європейських банків, що працюють на території України, повинно було початися з січня 2013–го і буде продовжуватися два роки. З січня 2016

року протягом трьох років ці банки також створюватимуть буферний резервний капітал. Що стосується українських банків, то з січня 2013 року вони повинні були лише почати формувати резерви по операційних і ринкових ризиках з врахуванням вимог Базеля-2, що зарубіжні банки вже зробили ще до початку глобальної кризи 2008 року. Тому завдання Національного банку України – визначити оптимальні терміни реформування банківської системи України з врахуванням вимог Базеля-3 і забезпечити максимально безболісний перехід українських банків на нові нормативи. Стандарти Базель-3 значно підвищують стійкість банків і їх здатність протистояти новим фінансовим потрясінням. Фінансові установи, в разі невиконання Базель-3, будуть вимушені скорочувати обсяги своєї діяльності, зменшувати виплати дивідендів своїм акціонерам і знижувати виплати заробітної плати і премій своїм працівникам. Як стверджує Н. Задерей, банківська система стане більш стійкою і стабільною за рахунок збільшення вільного капіталу банків, знизиться вірогідність банкрутств банків, збільшиться спроможність банків протистояти системним кризам [4, с. 1]. Серйознішим завданням стане питання злиття і поглинань банків, інтенсивніше питання виходу на ринки і вихід з цих ринків.

Сучасні міжнародні стандарти фінансової звітності International Financial Reporting Standards (IFRS) і US Generally Accepted Accounting Principles (US GAAP) вимагають від банків справедливого і повного обліку усіх його ризиків. Проте ці звіти не повною мірою відбивають соціальні, екологічні і довгострокові економічні умови, в яких функціонують банки і їх клієнти. Одна частина банків складає окремі звіти по стійкому розвитку (Sustainability), інша частина формує екологічні, соціальні і управлінські звіти Environmental, Social and Governance (ESG). Проте і ті, й інші звіти не пов'язують ризики і можливості банків з їх бізнес-стратегією і організаційною моделлю. Тому другим напрямом реформ у банківській системі - це перехід банків на інтегровану звітність (Integrated Reporting), яка об'єднає всі усі вищезгадані звіти в єдиний звіт і сприятиме ефективності і результативності бізнесу банків і їх клієнтів. Для реформування системи фінансової звітності і координації дій вчених, фінансових фахівців зі всього світу, зайнятих в області вивчення і розробки інтегрованої звітності, Міжнародна рада з інтегрованої звітності (IIRC) у вересні 2011 року представив для загального обговорення пілотний документ Towards Integrated Reporting [5, с. 1]. На підставі обговорення і за підсумками першого пілотного періоду роботи з цим документом – у 2013 році з'явився перший стандарт інтегрованої звітності. Серед банків, що офіційно заявили про свою участь в цій програмі, українських банків немає. Своєю заявкою про участь дали: HSBC (Великобританія), BBVA (Іспанія), National Australia Bank Limited (Австралія), Vancity (Канада) [6, с. 1]. Незважаючи на певні складнощі переходу на інтегровану звітність для української банківської системи це – об'єктивна необхідність і середньострокова перспектива. Ініціативу переходу

і координацію дій законодавчих органів, банків і бізнесу Національний банк України і Міністерство фінансів України повинні узяти на себе, враховуючи попередній позитивний досвід переходу банків на міжнародні стандарти фінансової звітності.

Класифікувати звіти, які містять нефінансові показники різних видів діяльності банку, можна за внутрішніми напрямами діяльності банку та зовнішніми, зв'язаними із контрагентами, інвесторами, акціонерами і клієнтами. До перших видів звітів відносять управлінські і соціальні звіти банку. До зовнішніх звітів треба включати показники гуманітарної та екологічної діяльності. До обох видів звітів необхідно включати економічні показники, які банк не включає до фінансової звітності. Зокрема, в єдиному звіті банку повинна бути присвячена наданню результатів в області формування ефективної кадрової політики і соціальних програм для працівників: підвищення професійного рівня і кваліфікації працівників, освітні програми, системи мотивації до результативної праці; охорона здоров'я персоналу і поліпшення умов праці; допомога в працевлаштуванні працівників банків, що знаходилися у філіях банків на території окупованої Автономної Республіки Крим та територіях, на яких відбувається війна (операція АТО).

На основі зарубіжного і вітчизняного досвіду формування звітності, міжнародних стандартів, досліджень науковців банківської і бухгалтерської сфери потрібно створити концепцію інтегрованої звітності банку в умовах нестабільної економічної ситуації (загрози дефолту). Це система звітності, що об'єднує фінансову і нефінансову інформацію про діяльність банку, що відображає параметри як стійкого розвитку банку, так і напрямів розвитку банку в умовах економіки з загрозою дефолту, параметри ризиків банківських операцій в таких умовах, фінансові параметри, що впливають на вартість банку і його результати діяльності у довгостроковій перспективі.

За власними дослідженнями автора та працями Грищенко О.А., к.е.н., заступника директора Севастопольського інституту банківської справи Української академії банківської справи НБУ (установа зупинила свою діяльність 15 травня 2014 року у зв'язку з анексією Криму Росією, до сих пір інститут залишається у підвішеному стані і подальша доля його невідома), додатковими проблемами переходу українських банків на інтегровану звітність (звітність стійкого розвитку та звітність банку в умовах нестабільної фінансово-економічної ситуації) можуть бути такі (табл. 1).

Розглянемо в графічному варіанті зміст групи стандартів побудови єдиного інтегрованого звіту банку, який здійснює свою діяльність в умовах нестабільної фінансової ситуації (загрози дефолту). На рис. 1 представлено поєднання фінансової і нефінансової звітності банку; основні проблемні показники, які необхідно відобразити для найкращого розуміння ролі цього з'єднувального процесу; елементи самого стандарту єдиного звіту; наслідки вироблення цього стандарту.

Таблиця 1

**Проблеми переходу українських банків на інтегровану звітність
(звітність стійкого розвитку та звітність банку
в умовах нестабільної фінансово-економічної ситуації)**

Назва проблеми	Характеристика проблеми
1	2
1. Самостійне прийняття банком рішення про надання звітності стійкого розвитку та звітності банку в умовах нестабільної фінансово-економічної ситуації	Банк повинен дотримуватися корпоративної і соціальної відповідальності. І надавати такі звіти, якщо він приймає участь в проєктах, зв'язаних із тяжкою промисловістю: переробкою речовин, хімічним виробництвом, виробництвом добрив, нафто-газовим виробництвом, будівництвом, ремонтом транспорту, одягу тощо. Адже ці проєкти наносять шкоду екосистемі або людям.
2. Відсутність єдиних державних стандартів формування інтегрованої звітності	Звітні форми не мають узгодженості між потребами тих, хто їх складає, та потребами потенційних користувачів, відсутній єдиний регулюючий стандарт (або група стандартів)
3. Формування інтегрованої звітності потребує додаткових фінансових інвестицій і трудових витрат персоналу	Лише окремі банки можуть дозволити собі фінансування процесу формування звітності стійкого розвитку та звітності банку в умовах нестабільної фінансово-економічної ситуації. Необхідна розробка механізму стимулювання виконавців складання інтегрованої фінансової звітності для її подальшого успішного впровадження.
4. Відсутність єдиної системи вартісного вимірювання нефінансових показників	Проблема полягає в приведенні нефінансових показників до загального фінансового знаменника, вироблення кількісних показників вимірювання для оцінки прибутків або збитків від загальної діяльності банку.
5. Ретроспективний вираз інформації в звітності	Звіти містять інформацію тільки про "минулі події", інформація "застаріває" й у інвесторів, клієнтів, вкладників створюється помилкова думка про банк. Грищенко О.А. вважає за потрібне відображати об'єкти обліку за справедливою (поточною) вартістю, як слід оприбутковувати й обліковувати об'єкти за міжнародними стандартами фінансової звітності. Але автор дослідження вважає таку вартість розрахункового характеру, яку

Продовження табл. 1

1	2
	<p>виставляє кожний банк самостійно, і, в свою чергу, її важко стандартизувати. Для стандартизації звітів активи і пасиви можна відображати за справедливою ринковою вартістю, додати прогностичні показники, а також відображати показники діяльності банку в перерахунку на поточний індекс інфляції.</p>
<p>6. Політичні уподобання та зміна власників банку через нестабільну економіко-соціальну ситуацію в країні</p>	<p>Проблеми зміни власників банку та власників великих підприємств, реорганізації банків і компаній на сучасному етапі переділу ринків впливають на втрату частки ринку, на якому знаходиться суб'єкт, і стабільність установи. Це, в свою чергу, впливає на прозорі і відкрите висвітлення показників фінансової та нефінансової звітності банку, наявність прихованої інформації про результати діяльності, кошти на рахунках для обороту незаконної діяльності тощо.</p>
<p>7. Обмеженість природних, соціальних (людських), фінансових ресурсів в Україні</p>	<p>Як показують зарубіжні та вітчизняні дослідження, з формуванням інтегрованих банківських звітів перерозподіл обмежених ресурсів у світі буде проходити більш ефективно. Це дуже актуально для України з її мінусовим демографічним приростом та іншими статистичними негативними показниками. Банки повинні в майбутньому бути зацікавлені в збільшенні фінансування екологічно чистих та енергозберігаючих проектів. Як наслідок, хоча для нашої країни це неможливе завдання в сьогоденних умовах, але фірми й компанії будуть вимушені раціонально і дбайливо використовувати природні, людські та фінансові ресурси.</p>

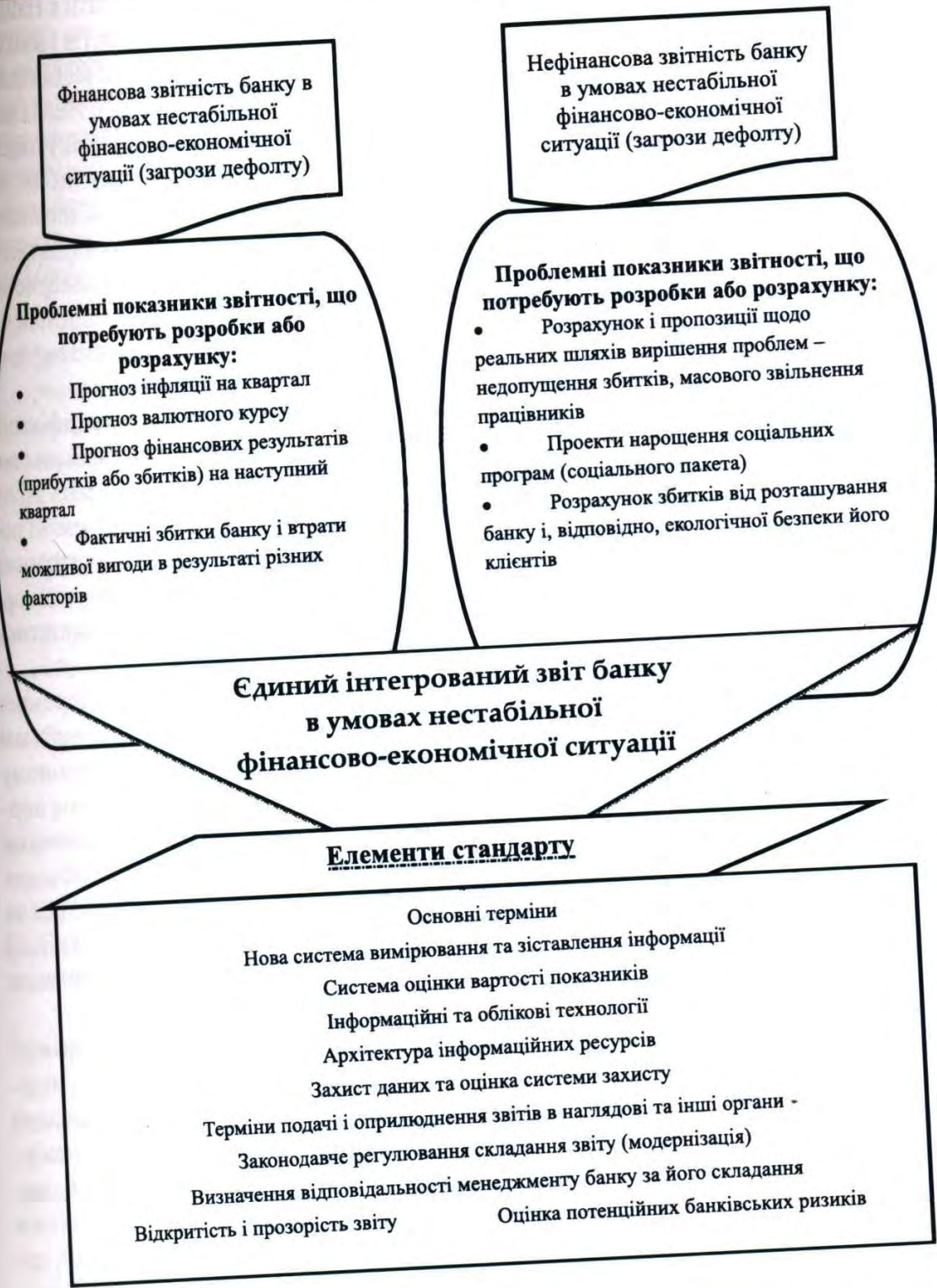

Рис. 1. Зміст Національного стандарту єдиного інтегрованого звіту банку, який здійснює свою діяльність в умовах нестабільної фінансової ситуації (загрози дефолту)

Як показало дослідження праць науковців, для того, щоб здати в Національний банк єдиний звіт із врахуванням мінімуму всіх інших звітів і максимуму даних, необхідно розробити максимально точні, адекватні механізми, прийоми, що допускають побудову такого звіту за 2 години [7]. Необхідні вбудовані механізми валідації і верифікації даних, що легко модифікуються, враховуючи останні дослідження в економіці. Валідація (validation) – це дії, які відповідно до принципів належної виробничої практики, доводять, що певна методика формування звітності дійсно приводить до очікуваних результатів. Актуальні звіти, що корисні і НБУ, і банкам другого рівня, можна використувати для інформування широкого кола клієнтів, таким чином піднімаючи довіру до банку і банківської системи в цілому і в значній мірі розвантажуючи свої підрозділи від аналітичної роботи.

Один із мов бізнес-звітів банків пропонується – XBRL та його модифікації, він позиціонується як основний обмінний формат для організації фінансової звітності та її стандартизації. За його допомогою відбувається агрегація звітів і їх аналітична обробка. Для технічного впровадження звітності в Україні потрібний мінімум засобів, оскільки світовий ринок пропонує досить програмних продуктів XBRL, а основу звітності - таксономія - розробили міжнародні організації. Єдина перешкода – відсутність професіоналів, здатних скористатися цим інструментом.

Для рішення технічного завдання побудована таксономія бухгалтерських рахунків згідно НП(С)БО – національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Згідно з таксономією формуються баланси банків. На наступному кроці йде постійна консолідація балансів системних банків і розрахункових нормативів. При побудові таксономії проводяться розрахунки з відображенням нормативів і аналітичного розрізу консолідованого балансу. Тоді необхідно тільки один раз будувати схему розрахунків. Така гнучкість досягається за рахунок архітектури XBRL. Усі залежності (функціональні, презентаційні) збережені у файлах метаданих, а фактичний звіт містить лише дані і посилання на таксономію.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Стандартизація фінансової звітності дозволить значно здешевити системи підтримки моніторингу і аналізу, зокрема, кредитно-фінансової сфери, забезпечить актуальною інформацією широкий круг користувачів (контролюючих органів, бізнесменів і споживачів послуг). Включення нефінансових показників в звітність, особливо з врахуванням пропозицій банків щодо виходу із майбутнього економічного дефолту, дозволить поліпшити повноту, достовірність, якість інформації, що надається зовнішнім користувачам – інвесторам, клієнтам і вкладникам банку, державі і суспільству.

Значне місце займають проблеми оцінки нефінансових показників. Розробка системи аналітичних показників нефінансових послуг банку, соціального розвитку працівників, клієнтів, систем стимулювання праці, еко-

логічних питань стане підґрунтям розвитку аналітичної системи банку. Тому що можливості, які з'являються завдяки широкому наданню інформаційних, консультаційних та інших нефінансових послуг, роблять все більший вплив на вибір споживачем фінансового інституту – банку. Чим більшу роль у повсякденному житті споживачів і працівників банку грає цей допоміжний сервіс, тим більше значення вони йому надають при виборі банку для задоволення своїх фінансових потреб (клієнти) та при рішенні залишитися працювати на своєму місці (працівники).

Список використаних джерел

1. Грищенко О. А. Интегрированная отчетность и Базель-3: ориентиры дальнейших реформ банковской системы [Электронный ресурс] / О. А. Грищенко. – Режим доступа : <http://ndi-fp.asta.edu.ua/thesis/107/#.VOIyWC4XejY>
2. Голов С. Ф. Бухгалтерский учет и финансовая отчетность по международным стандартам / С. Ф. Голов, В. Н. Костюченко. – 3-е издание. – Харьков : Изд-во “Фактор”, 2013. – 1000 с.
3. Убытки банковского сектора в 2014 году составили 33,1 млрд грн [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.banki.ua/infolineview/ru_ubytki-bankovskogo-sektora-v-2014-godu-sostavili
4. Задерей Н. Капитальные реформы Базеля. Банковское регулирование [Электронный ресурс] / Н. Задерей // Экономика и финансы. – Режим доступа : www.expert.ua
5. АССА и ИIRC – круглый стол по интегрированной отчетности, 27 сентября 2011 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : gaap.ru/articles/122410
6. Международный совет по интегрированной отчетности [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.theiirc.org/the-integrated-reporting-discussion-paper
7. Мелашенко А. О. Внедрение XBRL как международного стандарта организации фискальной отчетности в Украине [Электронный ресурс] / А. О. Мелашенко. – Режим доступа : <http://dep145.org.ua/ru/node/197>